8. SINIF • TÜRKÇE | Çalışma Föyü · Boşluklu

FİİLİMSİLER

Okul: ..... Öğretmen: .....
Öğrenci: ..... Sınıf / No: ..... / .....

01 KONU ANLATIMI

Çözümlü örnek

"Yüzmeyi seven çocuk havuza girdi. Havuzdan çıkınca havlusunu aldı." Öğrenci üç fiilimsinin görevini ayırıyor.

İncelenen bölüm yüzmeyi · seven · çıkınca

1. Belirle
Girdi ve aldı yüklemlerini bul.

2. İncele
Yüzmeyi sözcüğünün eylemin adı, seven sözcüğünün çocuğu niteleyen söz olduğunu göster.

3. Sonuca ulaş
Çıkınca ikinci yüklemin zamanını bildirir. Üçü sırasıyla isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiildir.

1. FİİLİMSİLER

8 alt konu

1.1 Fiilimsiyi Tanıma

A. Fiilimsi Nedir?

- Fiilimsiler, fiil kök veya gövdelerinden belirli eklerle türeyen; cümlede isim, sıfat veya zarf görevinde kullanılan fiil kökenli sözcüklerdir.
- Fiil anlamını bütünüyle yitirmezler; nesne ve tümleç alabilirler: "Kitabı dikkatle okumak" söz grubunda "kitabı" okumak eylemine bağlıdır.
- Tek başına çekimli yüklem olmazlar; ancak ek fiille yüklem görevinde kullanılmaları mümkündür: "En sevdiği etkinlik yüzmekti."
- Fiilimsiler bir cümlede yan yargı oluşturabilir; her fiilimsi bulunan cümle otomatik olarak aynı yapıda değildir.

Nasıl bulunur? / Nasıl uygulanır?

1. Fiil kök veya gövdesini ayır.
2. Sözcüğün kip ve kişiyle çekimlenerek tek başına yargı kurup kurmadığını incele.
3. İsim, sıfat, zarf işlevlerinden hangisinde kullanıldığını cümlede göster.

ÖRNEK & ÇÖZÜM

"Bahçede oynayan çocuk, eve girmeden önce su içti." → oynayan: sıfat-fiil (çocuğu niteliyor); girmeden: zarf-fiil (içme eyleminin zamanını gösteriyor); içti: çekimli fiildir.

AYIRT ETME İPUCU

Ek tek başına karar verdirmez; aynı ses dizisi farklı görevlerde bulunabilir.

Konuyu çözme sırası

01 Fiil kökünü belirle	02 Kip ve kişiyle çekimlenmiş mi bak	03 İsim, sıfat veya zarf görevini ayır

B. Fiilimsi ve Çekimli Fiil Arasındaki Fark

- Çekimli fiil, kip ve kişi bakımından çekimlenerek yargıyı bildirir; fiilimsi ise fiil kökenli olsa da cümlede isim, sıfat veya zarf işi görür.
- "Geldi" sözcüğünde -di kip, kişi üçüncü tektir; "gelen" sözcüğünde -en sıfat-fiil ekidir.
- Olumsuzluk eki almak fiilimsi olmaya engel değildir: gitmemek, gitmeyen, gitmeden.
- Fiilimsi ekleri birden fazla sözcükten oluşan fiilimsi gruplarında da görülür.

Nasıl bulunur? / Nasıl uygulanır?

1. Cümlede asıl yüklemi bul.
2. Şüpheli sözcüğün kip-kişiyle yargı kurup kurmadığını incele.
3. Bir adı niteliyor, eylemi belirtiyor ya da eylem adını mı karşılıyor?

ÖRNEK & ÇÖZÜM

"Çalışan öğrenci başarıya ulaştı." → çalışan sıfat-fiil; ulaştı çekimli fiil. "Çalıştı." → sadece çekimli fiil.

AYIRT ETME İPUCU

Fiilimsiler kişileşmiş/çekimlenmiş gibi görünebilir: "Okumamız" isim-fiiline iyelik eki gelmiştir; bu, onu çekimli fiil yapmaz.

1.2 İsim-Fiiller

A. İsim-Fiillerin Görevi

- İsim-fiil, bir işi, oluşu veya hareketi ad olarak ifade eden fiilimsidir.
- "Okumak" bir hareketin adıdır.
- Yaygın ekler: -ma/-me, -mak/-mek, -ış/-iş/-uş/-üş. Ünlü uyumuna bağlı biçimler kullanılır.
- İsim-fiiller isim çekim eklerini alabilir: okumayı, yüzmenin, görüşlerimiz.
- İsim-fiil bir söz grubunun çekirdeği olabilir: "Sabah erkenden kalkmak" sağlıklı bir alışkanlıktır.

Nasıl bulunur? / Nasıl uygulanır?

1. Sözcüğün fiil kökünü belirle.
2. Ekin hareketi adlaştırıp adlaştırmadığını cümleyle sınayarak kontrol et.
3. Sözcüğün isim görevinde olup olmadığını incele.

ÖRNEK & ÇÖZÜM

"Gülüşünü hiç unutmadım." → gülüş sözcüğü bir eylemin adıdır; -üş isim-fiil eki taşır. "Pasta yapmak sabır ister." → yapmak isim-fiildir.

AYIRT ETME İPUCU

Ek bulunması tek başına yeterli değildir; "dondurma" bir yiyecek adıyken kalıcı isimdir.

B. İsim-Fiil, Olumsuzluk Eki ve Kalıcı Ad Ayrımı

- -ma/-me biçimi isim-fiil eki de olumsuzluk eki de olabilir; hangi görevi üstlendiği cümle cümlenin anlamında belirlenir.
- "Yazma becerisi" sözünde yazma, bir işin adıdır.
- "Yazma!" cümlesinde -ma olumsuz emirle ilişkilidir ve isim-fiil sayılmaz.
- "Dondurma" ve "kavurma" yiyecek adı olarak kalıcılaşmış kullanımlarda fiilimsi kabul edilmez.

Nasıl bulunur? / Nasıl uygulanır?

1. -ma/-me ekli sözcüğü cümlesinde oku.
2. Bir eylemi adlandırıyor mu, yoksa yapılan işi olumsuzluyor mu?
3. Sözcük kalıcı bir nesne, yiyecek, araç adı mı olmuş, bunu kontrol et.

ÖRNEK & ÇÖZÜM

"Resim yapmayı seviyorum." → yapmayı isim-fiildir. "Resim yapma!" → yapma olumsuz emir. "Dondurma eridi." → dondurma kalıcı isim.

AYIRT ETME İPUCU

"Yapma" aynı biçimde üç farklı görev üstlenebilir; cümle dışı ek ezberi yanlış sonuca götürür.

1.3 Sıfat-Fiiller

A. Sıfat-Fiillerin Görevi

- Sıfat-fiiller, fiilden türeyip bir adı niteleyen veya belirten sözcüklerdir.

- Yaygın ekler: -an/-en, -ası/-esi, -maz/-mez, -ar/-er, -dık/-dik/-duk/-dük, -acak/-ecek, -mış/-miş/-muş/-müş (ses değişimleriyle).
- Sıfat-fiil, nitelediği ada bağlıdır: “açılan kapı” (hangi kapı?).
- Sıfat-fiil grubunun içinde tümleç olabilir: “Dün okuduğum kitap” sözünde dün zaman bildirir.

Nasıl bulunur? / Nasıl uygulanır?

1. Ek almış fiil kökenli sözcüğü bul.
2. Hangi adı nitelediğini “hangi?” sorusuyla belirle.
3. Bir eylemi nitelemek yerine zaman ve kişiyle çekimlenip yargı oluşturup oluşturmadığını denetle.

ÖRNEK & ÇÖZÜM

“Yarın yapılacak sınav ertelendi.” → yapılacak, sınav adını niteleyen sıfat-fiildir. “Yarın sınav yapılacak.” → yapılacak, çekimli yüklemdir.

AYIRT ETME İPUCU

“-acak” eki her zaman sıfat-fiil değildir. Yüklem olduğunda gelecek zaman eki olabilir.

B. Adlaşmış Sıfat-Fiiller

- Nitelediği ad düşmüş olsa da sıfat-fiil, nitelenen varlığı karşılayacak biçimde kullanılabilir; buna adlaşmış sıfat-fiil denir.
- “Gelen öğrencileri karşıla.” → gelen: öğrencileri niteler.
- “Gelenleri karşıla.” → gelenler: düşen adı karşılayan adlaşmış sıfat-fiildir.
- Çoğul, iyelik ve hâl ekleri alması fiilimsi kökenini tek başına ortadan kaldırmaz.

Nasıl bulunur? / Nasıl uygulanır?

1. Fiilden türemiş niteleyici sözcüğü bul.
2. Yanında nitelediği ad bulunmuyorsa düşmüş adı aklından tamamla.
3. Sözcüğün fiilimsi anlamını koruyup korumadığını kontrol et.

ÖRNEK & ÇÖZÜM

“Çalışanları tebrik etti.” → “Çalışan öğrencileri/kişileri tebrik etti.” sözündeki ad düşmüştür; çalışanlar adlaşmış sıfat-fiildir.

AYIRT ETME İPUCU

Adlaşmış sıfat-fiili kalıcı ada karıştırma: “Geçmişi hatırladı.” örneğinin türü bağlama göre ayrıca değerlendirilmelidir.

1.4 Zarf-Fiiller

A. Zarf-Fiillerin Görevi

- Zarf-fiil, fiilden türeyerek başka bir eylemi zaman, durum, neden veya koşul yönünden belirten fiilimsidir.
- Başlıca biçimler: -ıp/-ip/-up/-üp, -arak/-erek, -ınca/-ince/-unca/-ünce, -ken, -madan/-meden, -dıkça/-dikçe.
- "Gülerek anlattı." → nasıl anlattı? Gülerek.
- "Ders bitince çıkalım." → ne zaman çıkalım? Ders bitince.

Nasıl bulunur? / Nasıl uygulanır?

1. Fiil kökenli sözcüğü ve bağlandığı eylemi bul.
2. Nasıl, ne zaman, ne şekilde veya hangi koşulla sorularını sor.
3. Sözcüğün başka bir eylemi belirttiğini, ad nitelemediğini kontrol et.

ÖRNEK & ÇÖZÜM

"Eve gelir gelmez çantasını bırakıp koşarak dışarı çıktı." → gelir gelmez (zaman), bırakıp (eylem bağı), koşarak (durum) zarf-fiil yapılarıdır.

AYIRT ETME İPUCU

"-ken" kimi kullanımlarda ekleşmiş biçimde, kimi kullanımlarda ek fiille birlikte olabilir; görevi esas al.

B. Zarf-Fiil Grupları ve Anlam İlişkileri

- Birden çok sözcükten oluşan zarf-fiil grupları cümlede bir bütün olarak eylemi belirtebilir.
- "İşi bitirmeden ayrılma." → ayrılma eyleminden önce yapılması gereken iş belirtilir.
- "Ne kadar uğraşsa da..." gibi yapılar koşul/karşıtlık ilişkisi kurabilir, ancak her ek tek bir anlamla sınırlı değildir.
- Zarf-fiiller yüklemle özne bakımından anlamca uyumlu olmalıdır.

Nasıl bulunur? / Nasıl uygulanır?

1. Zarf-fiil ekli sözcüğü belirle.
2. Bağlı tümleçleriyle birlikte grubu sınırla.
3. Ana yüklemle kurduğu zaman, durum, neden veya koşul ilişkisini yaz.

ÖRNEK & ÇÖZÜM

"Sabah okulun kapısına varınca arkadaşlarını aradı." → "sabah okulun kapısına varınca" grubu arama eyleminin zamanını bildirir.

AYIRT ETME İPUCU

"Sınıfa girip çantamı bıraktım." örneğinde iki işi aynı özne gerçekleştirir; özne değişiyorsa cümleyi yeniden kurmak gerekebilir.

Çözümlü örnek · Fiilimsi ile kalıplaşmış ismi ayırma

Zeynep, "Bu akşam arkadaşlarımla dondurma yemek istiyorum." dedi. Sonra menüdeki dondurmanın yanında yazan fiyatı kontrol etti.

İncelenen bölüm dondurma · yemek

1. Belirle
Dondurma sözcüğünün cümlede bir yiyeceğin adı olduğunu belirle.

2. İncele
Yemek sözcüğünün yapılmak istenen işi adlandırdığını göster.

3. Sonuca ulaş
Dondurma kalıplaşmış isimdir. Yemek, bu cümlede isim-fiildir.

02 ETKİNLİKLER VE PEKİŞTİRME

UYGULAMA 1 **Üç türü bir cümlede ayır**

"Kütüphanede çalışan öğrenciler, sunumlarını bitirince birbirlerine teşekkür etti." cümlesinde fiilimsi olan sözcükleri bulunuz; her birinin türünü ve görevini gerekçelendiriniz.

UYGULAMA 2 **Olumsuzluk eki ile isim-fiili ayır**

"Bana yazma." ve "Günlük yazma alışkanlığı kazandım." cümlelerinde "yazma" sözcüklerinin görevini açıklayınız.

UYGULAMA 3 **Sıfat-fiil mi çekimli fiil mi?**

"Yarın gelecek konuk için yer hazırladık." ile "Konuk yarın gelecek." cümlelerinde gelecek sözcüğünü karşılaştırınız.

TEST 1 **Fiilimsi türü**

"Ece notları okuyunca soruyu yanıtladı." cümlesinde "okuyunca" sözcüğünün görevi hangisidir?

A) Zarf-fiildir; okumayla sonraki eylem arasında zaman bağı kurar.

B) İsim-fiildir; doğrudan bir varlığın adıdır.

C) Sıfat-fiildir; bir adı niteler.

D) Çekimli fiildir; geçmiş zaman ve kişi bildirir.

DOĞRU / YANLIŞ **Doğru–Yanlış: Gerekçeli değerlendirme**

İfadeleri D veya Y olarak değerlendiriniz. Yanlış ifadeyi doğru biçimde yeniden yazıp ilgili kuralı örnekle açıklayınız.

1 Fiilimsi eki alan her sözcük, cümlede mutlaka fiilimsi işlevi taşır. ☐ D ☐ Y

Yanlışsa düzeltme / kanıt: .....

2 "Açılan pencere" öbeğinde açılan bir adı niteler. ☐ D ☐ Y

Yanlışsa düzeltme / kanıt: .....

3 "Geldi" sözcüğü isim-fiildir. ☐ D ☐ Y

Yanlışsa düzeltme / kanıt: .....

4 "Bakarak yürüdü." cümlesinde bakarak zarf-fiildir. ☐ D ☐ Y

Yanlışsa düzeltme / kanıt: .....

EŞLEŞTİRME **Eşleştirme: İşlevi ve örneği karşılaştır**

Kavramları tanımlarla eşleştiriniz; en az iki eşleştirmeyi örnek üzerinde açıklayınız.

KAVRAMLAR	AÇIKLAMA / ÖRNEKLER
1 İsim-fiil	A Herkes alkışladı.
2 Sıfat-fiil	B Gülerek teşekkür etti.
3 Zarf-fiil	C Uçan kuşu izledik.
4 Çekimli fiil	D Yapmak insana iyi gelir.

EŞLEŞTİRMELERİM

1 → ___ 2 → ___ 3 → ___ 4 → ___

BAĞLAMLI BOŞLUK DOLDURMA **Metinde görev belirle**

Metindeki boşlukları sözcük havuzundan doldurunuz; seçtiğiniz iki kavramın görevini açıklayınız.

Sözcük havuzu Okumak · Okuyan · ince · çekimli fiil

"_____" zihni geliştirir. "_____ çocuk notlar aldı; kitabı bitir_____ arkadaşına anlattı." Son cümlede "anlattı" bir _____dir.

İki seçimin gerekçesi:

YAZMA ATÖLYESİ **Fiilimsi laboratuvarı**

Bir müze gezisini anlatan 8–10 cümle yazınız. Metinde en az ikişer isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil kullanınız. Altına her fiilimsinin geçtiği cümleyi, ekini ve görevini açıklayınız. Kalıcı isim veya çekimli fiil örneği de ekleyip neden fiilimsi olmadığını belirtiniz.

Yazmadan önce kontrol et:

- Doğru kuralı uygun örnek üzerinde gösterebilme
- Yanıtı açık ve gerekçeli yazabilme
- Yazım ve noktalama doğruluğu

Metnim / çözümüm:

03 YORUMLAMA VE UYGULAMA SORULARI

SINAV SORUSU 1 **Adlaşmış sıfat-fiilin düşen adını bul**

"Sınava hazırlananları müdür yardımcısı bilgilendirdi." cümlesinde adlaşmış sıfat-fiili ve düşmüş adı yazınız.

SINAV SORUSU 2 **Fiilimsileri türlerine ayır**

"Kitap okumayı seven öğrenciler, ders bitince kütüphaneye koştu." cümlesindeki fiilimsileri belirleyip isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil olarak sınıflandırınız; çekimli fiili ayrı yazınız.

SINAV SORUSU 3 **Kanıta dayalı karşılaştırma: Fiilimsi Nedir?**

“Fiilimsiler” konusunda “Fiilimsi Nedir?” alt başlığındaki örneği inceleyiniz. Örneğin hangi kuralı gösterdiğini, karar vermenizi sağlayan sözcük veya eki işaretleyerek açıklayınız. Ardından aynı kuralı gösteren fakat farklı sözcükler kullanan yeni bir cümle üretiniz; hangi durumda kuralın artık geçerli olmayacağını da bir karşı örnekle gösteriniz.